

Başlık/ Title: Wolfgang Borchert'in Seçili Öykülerinde Empati Olgusunun Anima ve Animus Arketipleri ile Habitus Kavramı Bağlamında Çözümlemesi

Yazar/ Author

ORCID ID

Gökhan Şefik Erkurt

0000-0002-6826-7970

Betül Aşık

0000-0002-9122-4012

Bu makaleye atıf için: Betül Aşık- Gökhan Şefik Erkurt, *Wolfgang Borchert'in Seçili Öykülerinde Empati Olgusunun Anima ve Animus Arketipleri ile Habitus Kavramı Bağlamında Çözümlemesi*, KARE, Özel Sayı (2021): 49-64.

To cite this article: Betül Aşık- Gökhan Şefik Erkurt, Analysis of Empathy in Selected Stories by Wolfgang Borchert in the Context of Anima and Animus and Habitus, KARE, Special Issue (2021): 49-64.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 18 Mayıs / May 2021

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 29 Temmuz / July 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Temmuz / July 2021

Web Sitesi: <https://karedergi.erciyes.edu.tr/>

Makale göndermek için / Submit an Article: <http://dergipark.gov.tr/kare>

Uluslararası İndeksler/International Indexes

INDEX COPERNICUS
I N T E R N A T I O N A L

DRJI

EuroPub

MLA
International
Bibliography

Index Copernicus: Indexed in the ICI Journal Master List 2018 Kabul Tarihi /Acceptance Date: 11 Dec 2019

MLA International Bibliography: Kabul Tarihi /Acceptance Date : 28 Oct 2019

DRJI Directory of Research Journals Indexing: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 14 Oct 2019

EuroPub Database: Kabul Tarihi /Acceptance Date: 26 Nov 2019

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

Gökhan Şefik ERKURT* Betül AŞIK**

WOLFGANG BORCHERT'İN SEÇİLİ ÖYKÜLERİNDE EMPATİ OLGUSUNUN
ANİMA VE ANİMUS ARKETİPLERİ İLE HABİTUS KAVRAMI BAĞLAMINDA
ÇÖZÜMLEMESİ

Özet: İkinci Dünya Savaşı'nı sivil, asker ve mahkûm olarak yaşayıp, savaşın getirdiği tüm olumsuz etkenlere tanıklık eden Wolfgang Borchert; eserlerinde, savaşın yıkıcılığının getirdiği geri alınamaz kayıpları gözler önüne sermektedir. Kayıpların ağır olduğu savaş döneminin kadın ve erkeğinde üstlenilen sorumluluk ve rollerin büyük önem taşıdığı görülmektedir. Aynı durum ve şartların etkisinde kalan her iki cinsin birbirlerine karşı oluşturdukları *empati* duygusu, yaşadıkları sürecin gelişimini etkilemiştir. Bu çalışmada, *Mutfak Saati* ve *Ekmek* adlı öykülerde yer alan kadın ve erkek karakterlerin gösterdikleri *empati* temelli davranışlar Analitik Psikolojinin kurucusu Carl Gustav Jung'un *Anima* ve *Animus* kavramları ile sosyolog, antropolog ve felsefeci Pierre Bourdieu'nun *Habitus* kavramı aracılığıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Amaç; öykülerdeki karakterlerin gerçekleştirdikleri eylemlerin altında yatan en önemli nedenlerden birinin de topluma ve zamana bağlı şekillenene sosyal roller olduğunu ortaya koymaktır. Bu bağlamda çalışmayı açıklığa kavuştururken; Jung'un psikanalitik yönteminden ve Bourdieu sosyolojisinden yararlanılmış olup çalışmanın yöntemi bu nedenle, karşılaştırmalı bir anlayış temelinde, toplumsal ve psikanalitik inceleme yöntemlerinin kullanıldığı eklektik bir yöntemdir. Çalışma sonucunda sosyal rollerin oluşumunda cinsiyet faktörünün elzem bir nitelik taşıdığı görülmekle birlikte, karşı cinsine yönelik geliştirilen empati duygusunun gelişiminde erkek için; *anima*, kadın için; *animus*'un etkili olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Wolfgang Borchert, Kısa Hikaye, Empati, Anima, Animus.

ANALYSIS OF EMPATHY IN SELECTED STORIES OF WOLFGANG BORCHERT IN THE
CONTEXT OF ANIMA AND ANIMUS AND HABITUS

Abstract: Wolfgang Borchert, who lived the Second World War as a civilian, soldier and prisoner and witnessed all the negative effects of the war; in his works, he reveals the irreversible losses brought about by the destructiveness of the war. It is occurred that the responsibilities and roles undertaken by men and women during the war period when losses were heavy are of great importance. The feelings of empathy created by both genders for each other, who are under the influence of the same situation and conditions, affected the development of the process they lived through. In this study, the empathy-based behaviors of male and female characters in the stories named *Kitchen Clock* and *Bread* were tried to be explained through the concepts of *Anima* and *Animus* by the Analytical Psychologist Carl Gustav Jung and the concept of *Habitus* by the sociologist, anthropologist and philosopher Pierre Bourdieu. Purpose; to reveal that one of the most important reasons underlying the actions of the characters in the stories are social roles that are shaped by society and time. While clarifying the study in this context; Jung's psychoanalytic method and Bourdieu sociology have been used, and the method of the study is therefore an eclectic method using social and psychoanalytic methods of analysis on the basis of a comparative understanding. As a result of the study, while it is occurred that the gender factor has an indispensable quality in the formation of social roles, in the development of the sense of empathy developed for the opposite sex; *anima*, for woman; *animus* has been observed to be effective.

Keywords: Wolfgang Borchert, Short Story, Empathy, Anima, Animus.

* Dr. Öğretim Üyesi, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Alman Dili ve Edebiyatı, erkurt@adu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-6826-7970

** Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, SBE, Karşılaştırmalı Edebiyat (Disiplinlerarası) ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, betulasikk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9122-4012

Giriş

Savaşlar, insanlık tarihi boyunca gerek toplumda gerekse bireyin kendisinde kapanmayacak derin yaralar açmıştır. Her ne kadar resmi kayıtlarda 1941-1945 yılları arasında gerçekleştiği belirtilse de Almanya ve çevresini yerle bir eden ve Adolf Hitler'in, Nasyonal Sosyalist orduya 1939 yılında dönemin Çekoslovakya ve Polonya'sına girilmesi emrini vermesiyle başlayan¹ ve altı yıl boyunca devam eden savaş sürecinde 40 milyonu aşkın can kaybı yaşanmıştır. Hatta 1933 tarihinden itibaren başlayan baskı ve zulmün devamında, 1945 yılına gelinip İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde milyonlarca insan hem fiziki hem manevi yaralar almıştır.

Açlık, sefalet, yokluk insanları ne denli yıktıysa taş üstünde taş kalmayan Alman şehirlerindeki yıkım da adeta dönem insanının bir hiçlikle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.² Bu zorlu sürecin edebiyata yansması ise savaştan sonra Almanya'da ortaya çıkan, temelde savaşa tanıklık etmiş veya rol almış yazarların öncülüğünde dönemin yıkık insanların karakterler üzerinden anlatıldığı *Trümmerliteratur* (Yıkıntı Edebiyatı) adıyla bilinen edebiyat akımının ortaya çıkışıyla olmuştur.³ Yıkıntı edebiyatının en önemli temsilcileri arasında Wolfgang Borchert de yer almaktadır.

Borchert'i önemli kılan etkenlerin başında, Almanya'da 1945 yılından itibaren yaygınlaşan kısa öykü türünün öncüleri arasında yer almasının yanında öz yaşam öyküsündeki deneyimleri de gelmektedir.⁴ Ana konusu savaş sürecinde yaşanan maddi ve manevi yıkımlar olan bu türün İkinci Dünya Savaşı sonrasında popülerleşmesinde dönemin toplumsal koşullarının etkisi oldukça fazladır. Toplumun savaş sonrasında içine düştüğü yoksulluk ve işsizlik gibi sorunlar nedeniyle roman gibi uzun edebi türlere ayrılacak zamanın yoksunluğu, kısa öykü türünün yaygınlaşmasına neden olmuştur. Kısa öykü türünün en büyük özelliği de bir solukta okunur oluşudur. Bu türün diğer özelliklerine bakıldığında; dili sade ve anlaşılırdır, zaman, bir gün ile bir saat arasındadır, mekân tasvirleri dar bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır, olay örgüsü ve kişi sayısı da oldukça azdır. Kısa öykünün en belirgin özelliklerinden birisi de nihai bir sonla bitmemesidir. Öykü beklenmedik bir anda biter ve anlamlandırma okuyucuya bırakılır. Borchert,

---

¹ James Hawes, *Kısa Almanya Tarihi*, Çeviren: Yavuz Alogan, (İstanbul: Say Yayınları, 2019), 193.

² Bkz. Zeki Çalışkan, *Nasıl Başarıldılar? Almanya*, (İstanbul: Maviçatı Yayınları, 2020), 28-29.

³ Bkz. Gürsel Aytaç, *Genel Edebiyat Bilimi*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016), 360.

⁴ Gökhan Şefik Erkurt, *Savaş Sonrası Alman Edebiyatı / Hermeneutik ve Alımlama Estetiği Odaklı Karşılaştırmalı Çözümlemeler*, (Konya: Çizgi Kitabevi, 2021), 114.

uzun hikayeler yazmaya, biçime yoğunlaşmaya vakti olmadığını, dolayısıyla hızlı ve olabildiğince çok yazma eğiliminde olduğunu belirterek bu türe öncülük etmiştir.⁵

Borchert, 26 yıllık kısa yaşamında cephede edindiği savaş deneyimi ile birlikte kaleme aldığı kısa öykülerini, şiirlerini ve oyunlarını yazabilmek için sadece iki yıl gibi bir zamana sahip olabilmıştır. Edebiyat bilimci ve Germanist Gürsel Aytaç, Borchert'in edebi kişiliğinin önemini bireysel gözlemlere dayalı bir biçimde geliştirdiği soyutlamaları, benzetmeleri psikolojik tespitlere bağlı olacak şekilde kaleme alışında görmektedir.⁶

Borchert, gençliğinin en güzel yıllarını cephede, cepheleyen düşüğü hapishanede geçirmiş ve özgürlüğüne kavuştuğu anda yakasına yapışan hastalık nedeniyle ömrünün sonunu hastane odasında geçirmek zorunda kalmıştır.⁷ Kısacık ömrünün en güzel zamanları savaş meydanı, hapishane ve hastane üçgeninde geçen Wolfgang Borchert, hastalığı izin verdiği ölçüde, son ana dek yazmaya devam etmiştir. Eserlerinde savaşın yıkıcılığının sadece cephelerde değil, insanların iç dünyalarında da yaşandığını ve geri alınması mümkün olmayan kayıplara neden olduğunu gözler önüne sermiştir.

Geride kalanların ise savaş sonrasında yitirilen canların derin üzüntüsü ile baş etmeye çalışmalarının yanı sıra hayatlarını sürdürebilmek için işsizlik ve yoksullukla mücadele etmeleri gerekmiştir. Artan kıtlık ve açlık gibi toplumsal sorunlar neticesinde bir varoluş mücadelesi başlamıştır.⁸ Bu varoluş mücadelesinde ise kadın yahut erkek fark etmeksizin herkes payına düşen görevi yerine getirme gayreti içerisinde. İncelenecek olan "Mutfak Saati" ve "Ekmek" isimli öykülerde de bu yıkıcı atmosferde var olmaya çalışan insanların ruhsal ve fiziksel durumları ele alınmıştır. Bu varoluş mücadelesi ekseninde bireylerin geliştirdiği empati duygusu oldukça önemlidir.

Bu çalışmada bir edebi eserdeki karakterlerin davranışları üzerinden empati kavramının gelişiminin nasıl ve niçin oluştuğu sorularından yola çıkılarak "Mutfak Saati" ve "Ekmek" isimli öyküler ele alınmıştır. Seçilen öykülerde empati gelişiminin nasıl gerçekleştiği sorusu Psikiyatr Carl Gustav

---

⁵ Bkz. Umut Balcı, Ahmet Kılınc ve Siddık Marangoz, "Ömer Seyfettin ve Wolfgang Borchert Örneğinde Kısa Öykü Türünün Yapısal ve İçerik Analizi", *Schriften Zur Sprache Und Literatur II içinde*, Edt. Tahir Balcı, Ali Osman Öztürk, Ergün Serindağ, (London: İjopec Publication, 2018), 365-367.

⁶ Gürsel Aytaç, *Çağdaş Alman Edebiyatı*, (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2012), 424.

⁷ Bernhard Meyer-Marwitz, "B. Borchert'in Yaşam Öyküsü" *Ama Fareler Uyurlar Geceleyin* içinde, Çeviren: Kamuran Şipal, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), 326-327.

⁸ Bkz. Dursun Zengin, *Çağdaş Alman Edebiyatından Kısa Hikayeler*, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001), 3.

Jung'un (1875-1961) kuramında yer alan *Anima* ve *Animus* arketipleri bağlamında temellendirilirken; niçin oluştuğu sorusu da sosyolog Pierre Bourdieu'nun (1930-2002) *Habitus* kavramı üzerinden değerlendirilecektir. Her iki kuramcının kavramları ayrı bir alt başlıkta değil, öykülerin çözümlenmesi aşamasında açıklanıp inceleme sürecinde yönetime dâhil edilecektir. Bu çerçevede toplum içerisinde kişinin sosyal rollerinin önemi ve bu rollerin kişi üzerinde kurduğu tahakküm ile eyleme geçişi her iki öykü karakterleri aracılığıyla anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Empati Kavramının Etimolojik ve Felsefi Temeli

İlk kez Aristo tarafından kullanılmış olan *empati* sözcüğü kavramının etimolojik kökenine bakıldığında Yunanca "empathia"dan türetilmiş olduğu ve "Pathia" sözcüğünün de "hissetme" anlamına geldiği görülmektedir.⁹

1897 yılında ise Theodor Lipps (1897-1914) tarafından Almanca "Einfühlung" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Lipps, bu sözcüğün tanımını "bir insanın kendisini karşısındaki bir nesneye yansıtması, kendini onun içinde hissetmesi ve bu yolla o nesneyi içine alarak yani özümseyerek anlaması sürecidir"¹⁰ şeklinde açıklamıştır.

Einfühlung kelimesinin ortaya çıkışına bakıldığında ise; "ein" ön eki "bir şeyin içine" yönelişi gösterir. Bu terimin kökeni "fühlen" fiilidir ve hissetmek anlamına gelir. Ön ek ile kullanımında ise "birisi ile birlikte aynı duyguları yaşamak" anlamındadır.¹¹ Bu kavramın yazarlar ve düşünürler tarafından kullanımında farklılıklar gözlemlenmektedir.

Türkolog Turgay Anar'a göre; *Einfühlen* kavramını fiil olarak, "karşısındakinin duygularını hissetmek" anlamında kullanan ilk kişi Alman filozof Johann Gottfried von Herder (1744-1803) olmuştur. Herder'e göre insan içinde var olduğu doğaya bilinç aracılığıyla nüfuz edebilir ve insanda böyle bir özellik mevcuttur. Ona göre, insan ve doğa arasında ruhani birlik oluşturan unsur *empatidir*. Herder'in bu yöndeki görüşleri Friedrich Schleiermacher'ı (1766-1834) ve Wilhelm Dilthey'i (1833-1911) etkilemiştir. Herder'in düşüncelerine benzer düşünceye sahip birçok başka önemli şahsiyet de dikkat çekmektedir. Friedrich Schelling (1775-1854), August Wilhelm (1767-1845) ve Friedrich (1772-1829) Schlegel kardeşler, Jean Paul (1763-1825), Novalis (1772-1801) adıyla bilinen Georg Philipp Friedrich

⁹ Şeref Gülseren, "Eşduyum (Empati): Tanımı ve Kullanımı Üzerine Bir Gözden Geçirme", *Türk Psikiyatri Dergisi*, cilt: 12, sayı: 2, (2001): 134.

¹⁰ Elif Gökçe Ersoy ve Ferdi Köşger, "Empati: Tanımı ve Önemi", *Osmangazi Tıp Dergisi*, cilt: 38, sayı: 2, (2016): 9.

¹¹ Turgay Anar, "Edebiyat Eserlerini Anlamak ve Yorumlamak İçin Farklı Bir Yöntem: Einfühlung Teorisi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, cilt: 48, sayı: 48, (2013): 27.

Freiherr von Hardenberg bunlardan bazılarıdır. Romantik döneme ait metinlerde de aynı kavramın sıkça kullanıldığı fark edilmektedir.

Objenin ve süjenin birliğini sağlamaya çalışan Romantik akım temsilcileri, estetik değerlerin etkin hale gelmesini “Einfühlen” terimini kullanarak vermeye çalışmışlardır. İskoç filozof David Hume (1711-1776) ise güzel üzerindeki tüm yargıların sempati sonucu ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu görüş, kişinin objeyi algılamasında duygularından yararlandığını göstermektedir. Bu görüşler, *Einführung* kavramı ve görüşü adına önem arz etmektedir.¹²

Empati ve *Einführung* kavramlarının ayırt edilebilmesi önemlidir. *Einführung*; özne ve nesne arasında bütünsel bağlamda özdeşleşmeyi kapsamaktayken *empati*; nesnenin içe yansıtılması olarak görülmelidir. Empatide önemli olan ötekinin bakış açısıyla yaklaşılabilme, karşıdakinin yerine geçebilme durumudur. Bu nedenle empatide söz konusu olan özne ve nesnenin ayrımıdır. Psikiyatr Carl Gustav Jung’un belirttiği üzere *empati*, özne ile nesneyi yakın ilişkiye soktuğu için bir içe-yansıtma sürecidir ve bu ilişkinin sağlanması için özne, içeriği kendisinden ayırarak nesneye yerleştirmektedir. Jung, empatinin, nesneyi öznenin dünyasına yaklaştırdığını fakat yansıtmanın etken tarzının yargı edimi olduğunu ve amacının özneyi nesneden ayırmak olduğunu belirtmektedir.¹³

Sosyolog Yusuf Arslan’ın bildirdiğine göre psikologlar, *empati* kavramı üzerine çeşitli tanımlar getirmektedirler. Arslan, Psikolog Üstün Dökmen’in *empatiyi*, insanın kendisini karşıdakinin yerine koyması, onun duygularını, düşüncelerini doğru bir şekilde anlamaya çalışması olarak tanımladığını belirtmektedir. Arslan’a göre Psikanalizin öncüsü Sigmund Freud (1856-1939), *empatiyi*, başka birisinin deneyimleriyle düşünmek şeklinde ifade ediyorken, Freud’unkine benzer bir bilinçaltı işleyişi olan¹⁴ diğer bir psikolog Alfred Adler (1870-1937) ise *empatiyi* başka bir insan gibi görmek, duymak, hissetmek anlamlarında kullanmaktadır. Günümüz psikologlarından Daniel Goleman da *empatiyi*, başkalarının ihtiyaçlarına, duygu ve arzularına gösterilen duyarlılığın yanı sıra kişinin kendi duygularını tanıması ve yönetmesi olarak tanımladığı yine Arslan’ın ifadelerinden anlaşılmaktadır. Empatinin, karşıdaki kişi veya varlığın duygularını sezebilmek, düşüncesini anlayabilmek olduğunu bildiren Arslan’a göre insan *empati* sürecini başlattığında, kendi düşüncesi ve yargısından ziyade

¹² Bkz. Anar, “Edebiyat Eserlerini Anlamak ve Yorumlamak İçin Farklı Bir Yöntem: Einführung Teorisi”, s.28.

¹³ Bkz. Carl Gustav Jung, *Analitik Psikoloji Sözlüğü*, Çeviren: Nur Nirven, (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016), 83.

¹⁴ Meryem Nakiboğlu, “Wolfgang Borchert’in “Mutfak Saati” Adlı Kısa Öyküsüne Psikanalitik Bir Yaklaşım” *Border Crossing*, cilt: 7, sayı: 1, (2017): 122-134.

karşısındakini anlamaya ve hissetmeye dolayısıyla da onun bakış açısıyla görmeye başlamaktadır. Dolayısıyla *empati*, "diğer kişi odaklı olmak" şeklinde açıklanmaktadır.¹⁵

Edebiyat ve Diğer Sanat Alanlarında Empati

Toplumsal etkileşim ve iletişimde oldukça önemli bir rol oynayan *empati*; kişinin öz benliği dışında gelişen farklı duygu, düşünce ve ifade biçimleri karşısında "öteki"ni anlamlandırma sürecidir. Ötekiyle *empati kurmak* ya da kişinin kendisini ötekine yansıtması; karşılıklı bir özdeşlik durumunu meydana getirmektedir. Sanat ve dolayısıyla edebiyat açısından bakıldığında İtalyan yazar ve edebiyat eleştirmeni Massimo Fusillo'ya göre *özdeşleme*, okuyucu için bir anahtar kavramdır ve *empati*, *sempati*, *yansıtma*, *taklit* gibi olguları içinde barındırmaktadır. Fusillo'nun belirttiği üzere özdeşleşme, farklı dönemlerde farklı kültürlerde sanatın ve edebiyatın başarısını açıklamakta ve bu başarı sayesinde kişinin, edebiyat ve sanat yoluyla, farklı kimlikleri deneyimleyerek yaşamın çoğulluğuna yönelik gereksinimini karşılamaktadır.¹⁶

Edebiyat, dilin kaynaklarını kullanarak kendini var eden bir sanat biçimidir. Okuma edimi ise okuyucu için farklı bir üslupla yaratılan yeni bir dünyanın kapılarını açmaktadır. Kişinin *empati* yetisi de okuma sürecinde kapıları aralanan bu yeni dünyadaki yeni karakterler sayesinde çeşitlenmektedir. İngiliz edebiyatı ve karşılaştırmalı edebiyat profesörü olan Rita Felski, okuma edimini empatik bir deneyim olarak nitelendirir. Felski, metinlerle kurulan ilişkinin düzey ve çeşitlilik bakımından farklılık gösterebileceğini ve her metnin aynı derecede beğenilmesinin mümkün olmadığını vurgulamaktadır.¹⁷ Nitekim kişinin metne yakınlık duymasında toplumsal ve ahlaki değerler, kültür, yaş ve cinsiyet gibi pek çok etken rol oynamaktadır. Bu etkenler, metin ve okur arasında gerçekleşen *empati* durumunu, okurun metinde yer alan karakterlere yönelik empatik bir tavır sergilemesini sağlamaktadır. Metni oluşturan yazarın gözünden bakıldığında ise Rus düşünür ve edebiyat teorisyeni Mihail Bahtin (1895-1975) yazarın, kahramanın içine yerleştiğini ve onu yeniden yapılandırdığını vurgulamaktadır. Bahtin'e göre kahraman, kendisini aşan her şeyi yazardan alır ve kendi gelişimini belirlemek için kullanır; bu bağlamda bir sonsuzluk kazanarak kültürel alanları birbirinden ayıran sınırların ortadan kalkması

¹⁵ Yusuf Arslan, "Kim Daha İyi Empati Kuruyor- Empati Üzerine Mikro Bir Sosyolojik Araştırma", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, cilt: 2, sayı: 1, (2016): 52.

¹⁶ Bkz. Massimo Fusillo, *Edebiyatta Estetik*, Çeviren: Fisun Demir, (Ankara: Dost Kitabevi, 2012), 64.

¹⁷ Bkz. Rita Felski, *Edebiyat Ne İşe Yarar?* Çeviren: Emine Ayhan, (İstanbul: Metis Yayınları, 2010), 33.

sorumluluğunu üstlenir. Bahtin'in belirttiği üzere yazarın bütünlüğü, empatiye bağlı olarak uzlaşımsal bir üslup kazanmakla birlikte, kahramandan esinlenmeye çalışarak ve yalnızca öteki aracılığıyla mümkün olan öz bilinçten onay almaya çabalamaktadır.¹⁸

Bahtin, empatiyi birlikte deneyimleme olarak nitelendirir. Bahtin'e göre sanat, tek bir hayatın değil aynı anda birçok hayatın deneyimlenmesini olanaklı kılan ve kişinin gerçek yaşantısındaki deneyimlerini zenginleştiren bir unsurdur.¹⁹ Bu bağlamda kişinin bütünselliğine katkı sunan empati, sanatın tüm dallarında olduğu gibi edebiyat aracılığıyla da çeşitlenmektedir.

"Mutfak Saati" Öyküsünde Empati Olgusu ve Çözümlemesi

Wolfgang Borchert'in 1947 yılında yayımlanan "Mutfak Saati" isimli öyküsünde Alman bir gencin, gece vakti evinin bombalanması neticesinde ailesini kaybedişi ile yaşadığı yıkım aktarılmaktadır. Genç, evinden ve ailesinden arta kalan tek nesnel gerçeklik bulgusu olarak mutfak saatine sığınmış ve saatin durduğu an ile birlikte kaybettiği güzelliklerin kıymetini anlamıştır. Elindeki saati parktaki insanlara gösterirken saatin tam da iki buçukta durduğunu sürekli tekrarlamaktadır. Saatin üzerindeki mavi rakamlara dokunarak onu geçmişine bağlayan son somut nesneye sarılıp kendisini mutfak saati ile özdeşleştirmektedir. Genç için saat, patlama sonucunda kaybettiği eski yaşantısını içselleştirmesinde bir aracı konumundadır.

Felsefeci ve sanat tarihçisi İsmail Tunalı'nın (1923-2015) bildirdiğine göre kişi, kendi *ruhsal-duygusal* yaşantısıyla kendisi dışındaki nesnelere arasında içten bir ilgi kurmakta ve kendi duygularındaki coşkunluk, şirinlik, mağrurluk gibi nitelikleri nesnelere aktarmaktadır. Daha sonra nesnelere sanki bu insani niteliklere sahiplermişçesine bir anlam ortaya çıkararak, onların bu nitelikler üzerinden kavranması sağlanmaktadır. Tunalı bu süreci, özdeşleşim (Almanca; *Einfühlung*, Yunanca; *empathia*) olarak tanımlamaktadır. Tunalı'ya göre kişinin nesnelere insana ait niteliklerle kavrayıp yaşaması aşamasında nesnelere kişinin kendisi arasında bir özdeşlik ilgisi kurulmaktadır. Kişi kendisine ait duyguları nesnelere yükleyerek onlarla özdeşleşmektedir.²⁰

Öyküde de bu tanımlamaya benzer bir özdeşleşme davranışı sergilenmektedir. Başkarakterin patlama öncesine kadar sıradan olarak gördüğü her eylemi değerlendirerek, annesi ile *empati* kurmasında aracı olan

---

¹⁸ Bkz. Mihail Bahtin, *Sanat ve Sorumluluk*, Çeviren: Cem Soydemir, (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005), 228.

¹⁹ Bkz. a.g.e., 112.

²⁰ Tunalı, *Estetik*, 41.

mutfak saatidir. Saate baktıkça her gece iki buçukta eve aç bir şekilde geldiğinde mutfakta yiyecek bir şeyler ararken annesinin uyanıp yanına gelişini ve sadece “yine mi geç vakit” ifadesi ile sitemini nazıkçe belirtişini anımsamaktadır. “Akrep ile yelkovan kuşkusuz sadece tenekeden. Ve çalışıp ettikleri de yok artık. Hayır. Saatin içi sizlere ömür, orası öyle. Ama dıştan yine eskisi gibi. Artık çalışmasa da dıştan eskisi gibi”²¹ cümlelerinde öyküde saat üzerinden bu özdeşliğin kurulduğu görülmektedir. Saat, başkarakterin geçmiş yaşantısına ve şimdiki durumuna dair içsel gözlem yapmasında etken bir nesne konumundadır.

Genç adamın “benim için alabildiğine doğal bir şeydi. Öteden beri öyle olmuştu da.”²² İfadesinden anlaşılacağı gibi kaybı söz konusu olmadan önce annesinin bu davranışlarını hiç düşünmemiştir. Başkarakter işte bu yitim neticesinde ilk kez bir empati duygusu geliştirmiştir. Sonrasında ise o uyumaya gittiğinde hala mutfakta olan annesinin tabakları yerleştirirken çıkan sesi hatırlayarak o ana dek sıradan olarak gördüğü her şeyin bir anda son buluşu ile geçmişte kalan yaşantısını cennet olarak nitelendirmektedir. Bu durum öyküde “Şimdi, şimdi anlıyorum ki, o vakitler cennette yaşıyordum. Gerçek cennette”²³ cümleleri ile belirtilmektedir.

İçerideki kadın olarak tabir edilen animanın uyanışı, erkekten kadına, oğuldan anneye doğru geliştirilen bir empati olarak karşımıza çıkmaktadır. Erkeklerin bilinç dışı alanında barındırdıkları bütüncüleyici dişi öge vardır ve bu ögenin adı *anima* olarak belirtilmektedir. Arketipsel rol oynayan ve içsel bir kadın ögesi olan anima erkeklerin bilinç dışında bulunmaktadır. Erkeğe kadının doğasını kavramakta yardımcı olan bu öge erkeklerin duygu yoğunluklu davranışlar ve sezgiler göstermesinde etkindir.²⁴ Bu bağlamda anima, erkeği iç dünyasına götürmeye yardımcı bir rehber olarak görülmelidir. Jung’a göre bir erkek, akıl yolu ile bilinçdışında gelişen gizli olguları ayırt edemediğinde anima, onları gün yüzüne çıkarması için yardım eden bir olgudur. Jung, animanın, erkeğin zihnini doğru iç değerler ile uyumlu hale getirmesinin önemini belirterek içsel bir radyo alıcısına

---

²¹ Wolfgang Borchert, *Ama Fareler Uyurlar Geceleyin*, Çeviren: Kamuran Şipal, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016), 128.

²² A.g.e., 129.

²³ A.g.e., 130.

²⁴ Ece Serrican, “Carl Gustav Jung’un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansımaları”, *International Journal of Social Sciences and Education Research*, cilt: 1, sayı: 4, (2015): 1209.

benzetmektedir. Bu bağlamda anima, içsel dünya ve benlik için aracı rolünü üstlenmektedir.²⁵

Kişinin günlük yaşantısındaki eylemlerini gerçekleştirirken sahip olduğu sosyal rollerin ve bu sosyal rollerin oluşmasında da cinsiyet faktörünün önemi yadsınamaz bir gerçektir. Koşullar ne kadar zor olursa olsun kadın, annelik rolü içerisinde sevgi dolu, düşünceli, sabırlı, fedakâr ve her daim hoşgörü içerisinde bir tavır sergilemektedir.

Öykü özelinde düşünüldüğünde de, günün Alman toplumunun içinde bulunduğu şartlarda, toplum ve kültürün aktarımını sağlayan en önemli sosyal grubun kadınlar olduğu görülmektedir. Dönemin zor koşullarında bireyi ayakta tutarak tüm toplumu daha dirençli hale getiren kadınların aile kavramına attıkları önem ve üstlendikleri anne veya eş rolüne sadakatleri etkilidir.²⁶

Bu öyküde de kaosun hüküm sürdüğü bir savaş atmosferinde dahi bir annenin gücünün, sevgisinin yaşamı cennet haline getirebilecek oluşu gözler önüne serilmektedir. Bu bağlamda kadın, koşullar ne olursa olsun olaylar karşısında her daim sağduyulu ve özverili bir yaklaşım sergileyerek bünyesinde yapıcı özellikler taşımaktadır. Erkeğin ise kadına yönelik gözlemlenmiş olan bu özellikleri anlamlandırması ancak sahip olduğu her şeyi kaybettikten sonra gerçekleşebilmiştir.

Sosyolog Joseph Fichter'in (1908-1994) belirttiği üzere; "Annelik rolü, otomatik olarak tahsis edilmiş, doğumla elde edilen bir roldür".²⁷ Bu bağlamda değerlendirildiğinde bir oğul olarak genç adamın üstlendiği sosyal rol de otomatik olarak tahsis edilmiştir. Bu sosyal rollerin üstlenilişinde bireysel bir seçim söz konusu değildir. Fakat günlük yaşantılarında kadın erkek fark etmeksizin her birey eyleme geçirdiği tüm davranışlarında seçim yapma hakkına sahiptir. Zira bu seçimler ya bireysel çıkara dayalı olacak ya da karşılıklı bir etkileşim neticesinde sağduyu ile şekillenecektir. Bu da topluma ve kültüre bağlı olarak gelişecek bir olgudur. Nitekim sosyal rollerin gelişmesinde, toplumsal kültür ve toplum baskısı gibi etmenler belirleyici bir unsurdur.

Pierre Bourdieu'nün toplumsal işleyişe yönelik görüşleri üzerinden geliştirdiği habitus kavramı; "bireyin başından geçen toplumsallaşma süreci boyunca (aile, okul, vs.) içselleştirilmiş olan ve kullanıma hazır eylem

---

²⁵ Bkz. Carl Gustav Jung *İnsan ve Sembolleri*, Çeviren: Hatice Mukaddes İlgün, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2016), 179.

²⁶ Gökhan Şefik Erkurt, "Wolfgang Borchert'in 'Mutfak Saati' ve 'Ekmek' Adlı Öykülerinde Ortak Motifler Üzerinden Fedakâr Kadın ve Bencil Erkek Karakteri", *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 18, Armağan Sayısı, (2020): 283.

²⁷ Joseph Fichter, *Sosyoloji Nedir*, Çeviren: Nilgün Çelebi, (Ankara: Anı Yayıncılık, 2016), 119.

şemaları olarak toplumsal eylemin kaynağıdır".²⁸ Öyküde annelik rolünü içselleştirmiş, her anlamda fedakâr ve sevgi dolu bir kadın portresi çizilmektedir; hayata geçirdiği her eylem sahip olduğu sosyal role uygun düşmektedir. Fakat genç adamın eylemleri bencil bir tutum içerisinde sürmüştür.²⁹ Ta ki her şeyini kaybedene dek bu süreç devam etmiştir. Ancak her şeyini kaybettikten sonra yaşantısında var olanların kıymetini anlayarak, hem annesinin davranışlarına dair bir empati geliştirebilmiş, hem de annesi tarafından gerçekleştirilen özverinin değerini kavrayarak kendi bencil tutumunu görebilmiştir.

Her bireyin hayata geçirmiş olduğu eylemlerinin tümünün kaynağı ise Pierre Bourdieu'ya göre şematik bir şekilde Habitus kavramıyla açıklanabilmektedir. Sosyolog Elyesa Koytak'ın belirttiği üzere; Bourdieu, insana dair eylemlerin kaynağını, toplumsal olanın her iki yönü arasındaki ilişkiyle açıklamaya çalışır. Toplum bir taraftan *kurumlar* ve *şeyler* şeklinde nesneleşmekte, diğer taraftan da eyleyenlerin bedenlerinde, algı, his, düşünce ve davranış mekanizmalarının işleyişini sağlayan içselleştirilmiş davranış ve yatkınlık unsurları olarak *habitus* şeklinde bulunduğunu belirtmektedir. O, habitusu, gündelik hayatın kendisinden, kültürel beğenilere, politikaya, konuşma eylemi ve tarzına kadar tüm alanlarda, bireyin toplumsal eylemlerinin başlaması için hazır tuttuğu bir sistem olarak görmektedir.³⁰

Habitus kavramının temeline bakıldığında bireyin toplumdaki bağımsız düşünülemezliğini ve toplumun var olma biçimlerinden biri olarak aynı toplumsal gerçeklik içerisinde geliştiğine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bireysel öznellik ile toplumsal nesnellik iç içe geçişinin ifadesini bu kavram üzerinden vurgulayan Bourdieu bu yolla toplumsal aktörler ile nesnel yapılar arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.³¹ Habitus, bireyin eylem seti olarak ortaya çıkmaktadır.³² Nitekim kişinin sosyal rolü içerisinde var oluşunu temellendiren eylemler ve koşullar, bireyin öznel habitusunu şekillendirmektedir. Bu bağlamda öyküde, annenin her gece aynı saatte gelen oğlu için uykusundan uyanıp yiyecek bir şeyler hazırlaması, türlü

---

²⁸ Elyesa Koytak, "Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, cilt:3, sayı: 25, (2012): 87.

²⁹ Gökhan Şefik Erkurt, "Wolfgang Borchert'in 'Mutfak Saati' ve 'Ekmek' Adlı Öykülerinde Ortak Motifler Üzerinden Fedakâr Kadın ve Bencil Erkek Karakteri, 282-283.

³⁰ Koytak, "Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi", 88.

³¹ Dawid Swartz, *Kültür ve İktidar – Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, Çeviren: Elçin Gen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2011), 139.

³² Craigh Calhoun, *Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları, Ocak ve Zanaat – Pierre Bourdieu Derlemesi*, Derleyen: Güneş Çeğin, Emrah Göker vd. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2010), 104.

fedakârlıklarda bulunması düzenli bir davranış örüntüsü olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Ekmek” Öyküsünde Empati Olgusu ve Öykünün Çözümlemesi

Wolfgang Borchert’in ölümünden sonra, 1946 yılında yayımlanan “Ekmek” isimli öyküsü; otuz dokuz yıl boyunca hayatı birlikte paylaşmış olan bir *karı kocanın* mutfak ve yatak odasında geçen diyalogları üzerine örüntülenmiştir. Gecenin bir vakti saat iki buçukta mutfaktan gelen bir ses ile aniden uyanan kadın, kocasının yatağında olmadığını fark ederek merakla mutfığa inmiştir. Adam, gizlice bir şeyler yemek için orada bulunmaktadır. Kadın, bu durumu masanın üzerindeki ekmek kırıntılarından anlamasına rağmen adamın mahcup bir şekilde “sandım ki bir şey oldu mutfakta”³³ açıklaması karşısında kendisinin de bir ses duyduğunu belirterek durumu görmezden gelmeye çalışır. Nitekim otuz dokuz yıllık birliktelikten sonra kocasının yalan söylediğini görmeye tahammül edememektedir. Ama yine de masanın üzerindeki kırıntıları toparlarken sesin dışarıdaki rüzgâr nedeniyle yağmur olduğundan gelmiş olabileceğini belirtmektedir. Kadının bu durumda dahi düşünceli tavrını koruyuşu, öyküde; “...terliklerini giyseydin bari. Öyle yalınayak çiniler üzerinde. Üşüteceksin”³⁴ cümleleri ile belirtilmektedir. Uyumak için yatağa vardıklarında adam her ne kadar belli etmeden ağzında kalan son lokmaları yutmaya çalışsa da kadın kocasının ağzındaki ekmeği düzenle çiğneyişini duyar; bu ses ile uykuya dalar. Ertesi akşam adam eve geldiğinde karısı kendi hakkı olan bir dilim ekmekten feragat edip adamın önüne dört dilim ekmek koymuştur. Kendisi iki dilim yemeye razı gelmiş, adamın mahcup itirazına karşın akşamları canının pek fazla yemek istemediğini belirtmiştir.

Kadının fedakârlığı, hoşgörüsü hemen hemen her toplumda ve kültürde ortak bir tavır olarak süregelmiştir. Ekmek isimli öyküde de kadının fedakârlığının yanı sıra eşine karşı korumacı, kendinden ödün veren bir tavır sergileyişi dikkat çekmektedir. Kadın karakter, kocasını gece yarısı mutfaktaki soğuktan, savaş dönemi en üst safhaya çıkan yoksulluk ve kıtlık neticesinde gelişen açlıktan korumak istemektedir. Burada kadından erkeğe doğru gelişen bir empati söz konusudur.

Psikanalist Heinz Kohut (1913-1981) empatiyi *aracılı içgözlem* olarak nitelendirmiş ve insanın iç dünyasına yönelik keşfinde oldukça önemli bir araç olduğunu belirtmiştir.³⁵ Kadın için bu *içgözlem*in belirişi ise benliğinde bir rehber olarak var olan *animus* vasıtası ile gerçekleşmiştir. Erkekteki

³³ Borchert, *Ama Fareler Uyurlar Geceleyin*, 193.

³⁴ A.g.e., 193.

³⁵ Bkz. Ersoy ve Köşger, “Empati: Tanımı ve Önemi”, 11.

animanın karşılığı olan animus kavramının tanımı, bir kadının bilinç dışının barındırdığı bütüncü erkek öge olarak yapılmaktadır. Animus'un üç kökten türediği belirtilmektedir. Birincisi, kadına miras kalan erkeğin kolektif imajı iken ikincisi; yaşamı boyunca erkeklerle olan ilişkilerinden kaynaklanan yani erkeklikle ilgili kendi deneyimidir. Üçüncüsü ise içindeki gizli erkeksi kökendir.³⁶

Kadının benliğinde gelişen bu erkeksi köken, "Ekmek" isimli öyküde kadının korumacı bir tutum ile erkeğe karşı bir empati geliştirmesine ve içindeki eril yönü uyandırmasına neden olmuştur. Jung; animusun değerli yönünü yaratıcı faaliyeti ile benliğe köprü kurabilme işlevinde görmektedir. Ona göre kadın, animusunun kim ve ne olduğunu ve kendisine neler yaptığını, neler yapabileceğini fark ederse gerçekler ile yüzleşecek; animusu kadına cesaret, nesnellik ve manevi bilgelik gibi eril özellikler bahşeden bir içsel yoldaşa dönüşecektir.³⁷

Kocasını akşam eve geldiğinde zaten doymadan kalktıkları sofrada kendi payından feragat ederek kocasına fazladan bir dilim ekmek veren kadın, kocasının bir gece öncesinde sergilediği bencil tutumu, yaşadığı kırgınlığı geliştirdiği içsel empati duygusu ile göz ardı edebilmiştir. Belki de kocasının akşama kadar sokaklarda oluşu, çalıştığı yahut çalışmak için iş aradığı düşüncesi içinde o da kendi hakkı olan bir dilimden vazgeçerek katkı sunmak istemiştir. Bu eylemi gerçekleştirmesinde ise animusunun uyanışı ile erkeğe doğru geliştirdiği empati duygusu etkin olmuştur.

"Mutfak Saati" isimli öykü için de belirtildiği üzere sosyal roller, kişinin eyleme geçişinde büyük önem taşımaktadır. Fichter'e göre "sosyal rol bize kişinin ne yaptığını anlatır; rol, bireyin sosyal devinimiyle ilgili işlevsel ve dinamik bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır".³⁸ Rolün üstlenilmesi biçiminde ise kişi rolü kendi kararı neticesinde gönüllü olarak üzerine almaktadır. Çiftlerin evlilik kararı vermesi ile birlikte karı/koca rollerini üstlenmesi bu duruma dair bir örnek teşkil etmektedir.

Toplumsal yaşayışa geleneksel ve kültürel anlamda bakıldığında aile içerisinde kadının rolü daima fedakârlık gerektiren bir konumdadır; eşi ve çocukları ile ilgilenmek, ailevi yaşantının sürekliliğini sağlamak kadın ile özleşen rollerden birkaçıdır. Erkek için bakıldığında ise ailenin geçimini sağlamak için para kazanmak sorumluluğuna sahiptir. Toplumsal alan içerisinde bireyin olayları değerlendirip özümseyerek eyleme geçiş biçimini

³⁶ Serrican, "Carl Gustav Jung'un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansımaları", 1209.

³⁷ Bkz. Jung, *İnsan ve Sembolleri*, 190.

³⁸ Fichter, *Sosyoloji Nedir*, 112.

şekillendiren habitus, kişinin büründüğü sosyal roller ile yakından ilgilidir. Habitusun, işlevlerinden biri olan o anki davranış ile sürekli davranış arasındaki ayırt ediciliğin temelinde sosyal roller yadsınamaz bir etkiye sahiptirler.³⁹

Elyasa Koytak'ın bildirdiği üzere habitus aracılığıyla bireyin öznelliği ve toplumsal dünyanın nesnelliği bireyin bedeninde bir araya gelir. Bu bağlamda birey, kendi varoluş koşullarını bütünsel bir birliktelik içinde üzerinde taşımaktadır. Habitus, mevcut toplumsal yapıları birey için anlamlandırır ve toplumu bireye aşına hale getirir. Nitekim habitus sayesinde birey ve toplum birbirinden ayrılmaz duruma gelir ve bu etkileşim daima yeniden yaratılır. Koytak'ın belirttiği üzere Bourdieu, bireylerin eylemlerindeki iradeyi ve bilinci reddetmez fakat bireylerin eylemlerinin başlangıcının habitus aracılığıyla kendi toplumsal konumlarında şekillendiğini vurgular.⁴⁰

Bu çerçevede Bourdieu'nun habitus kavramına bakıldığında; "aklımızda ve bedenimizde taşıdığımız ve farklı toplumsal ortamlarda başvurabileceğimiz kaynaklar ve eğilimler bütünüdür"⁴¹ açıklaması dikkat çekmektedir. Toplumun sürdürülebilirliği açısından ailenin önemi ve ailedeki bireylerin sahip olduğu sosyal rollerin bütünü ile geliştirdikleri tutumları oldukça önemlidir. Nitekim aile, toplumsal düzenin sarsılmaz dayanaklarından birisidir. Toplumda kadın her daim özverili, sabırlı ve fedakâr bir tutum içerisinde nitelendirilmektedir. "Ekmek" isimli öyküde de kadının kocasının bencillik içerisindeki tutumu karşısında benliğindeki animusun uyanışı ile geliştirdiği empati duygusu dikkat çekmektedir.

---

³⁹ Pierre Bourdieu, *Pratik Nedenler /Eylem Kuramı Üzerine*, Çeviren: Hülya Uğur Tannöver, (İstanbul: Hil Yayın, 2006), 21-22.

⁴⁰ Koytak, "Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi", 89.

⁴¹ Philip Smith ve Alexander Riley, *Kültürel Kurama Giriş*, Çeviren: Selime Güzelsarı – İbrahim Gündoğdu, (Ankara: Dipnot Yayınları, 2016), 197.

Sonuç

Çalışmada her iki eserde de Jung'un *anima* ve *animus* arketiplerinin açıklaması yapıp, kişinin öz benliğine ulaşmasında yardımcı olan eril ve dişil yönlerine kulak vermesi neticesinde gelişen empati kavramı karşılaştırmalı bir anlayış ile açıklanmıştır. Bu bağlamda Bourdieu'nün *habitus* kavramından yardım alınarak öykü karakterlerinin sosyal rolleri ve aile içi ilişkileri üzerine değerlendirmeler yapılmıştır. Habitus kavramının ayrı ve ayrıştırıcı özelliği⁴² göz ardı edilmeden öykünün karakterleri arasında empatik davranışların farklılığı alınılabilmektedir. Toplumsal yapı ve kültür içerisinde, her ne kadar değişkenlik gösterebilse de, kadın ve erkek arasındaki sosyal rollerin özünde yatan benzerlikler ortaktır.

Empati, kişinin karşısındakinin algı dünyasına girerek olayları farklı bir perspektiften anlamlandırma sürecidir. Çalışmamızın bakış açısıyla iki öyküdeki kadın ve erkek karakterler özelinde; karşı cinsin iç dünyasına yapılan yolculukta erkek için *anima*; kadın için *animusun* birer rehber konumunda olduğu görülmektedir. Bu yolculuk iki uçta birleşmekle birlikte karakterler, hem kendi öz benliklerine dair bir keşif serüvenine çıkmışlardır hem de empati duygusu geliştirerek, karşı cinsle karşı eylemlerinde daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirme yapmaktadırlar.

İki öyküde de kadının sabrı, fedakârlığı, hoşgörüsü vurgulanırken erkeklerin daha kayıtsız bir şekilde davranıp bencilce bir tutum sergilediği görülmektedir. Anne ve eş rolleri ile öykülerde yer alan kadın karakterlerin, toplumsal rollerinin önemi bakımından aile yaşantısının sürdürülebilirliği adına oldukça etkin oldukları görülmektedir.

Borchert'in "Mutfak Saati" isimli öyküsünde erkeğin, annesini kaybedişi sonrasında *animasının* uyanışı ile kadına yönelik geliştirdiği *empati* duygusu gözlemlenmiştir. Fakat genç adam ancak sahip olduğu değerleri kaybettiğinde empati geliştirebilmiş ve annesi ile olağan olarak değerlendirdiği eski yaşantısını cennet olarak görmüştür. Nitekim yoksulluk, kıtlık, işsizlik gibi olumsuz etkenlerin en üst safhada olduğu savaş atmosferinin izlerinin hüküm sürdüğü bir toplumda bile annesi, hayatını cennet olarak nitelendirilebilecek şekilde yaşaması için elinden gelen gayreti göstermiştir. Öyküde, genç adamın elindeki saat ile patlama sonrası parkta karşılaştığı insanlara yaşadığı durumu aktarırken, ailesine hakkında soru soran tek kişinin de bir kadın oluşu bu anlamda dikkat çekicidir.

"Ekmek" isimli öyküde ise kadının içindeki *animusunun* uyanışı ile eril bir yön tahayyülü içerisinde kocasına karşı tutunduğu korumacı tavır ile

⁴² Bourdieu, *Pratik Nedenler /Eylem Kuramı Üzerine*, 21.

erkeğe yönelik geliştirdiği empati duygusu gözlemlenmiştir. Erkek her ne kadar bencilce bir tutum sergilese de kadın *empati* duygusunun gücüyle içgüdüsel korumacı bir tavırla bunu görmezden gelebilmiştir.

Kaynakça

- Aytaç, G. *Çağdaş Alman Edebiyatı*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2012.
- Aytaç, G. *Genel Edebiyat Bilimi*, Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2016.
- Anar, T. "Edebiyat Eserlerini Anlamak ve Yorumlamak İçin Farklı Bir Yöntem: Einfühlung Teorisi", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt:48, Sayı:48, (2013): 23-46.
- Arslan, Y. "Kim Daha İyi Empati Kuruyor -Empati Üzerine Mikro Bir Sosyolojik Araştırma", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2/1, (2016): 51-64.
- Bahtin, M. *Sanat ve Sorumluluk*, Çeviren: Cem Soydemir, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Balci, U., Kılınç, A. ve Marangoz, S. "Ömer Seyfettin ve Wolfgang Borchert Örneğinde Kısa Öykü Türünün Yapısal ve İçerik Analizi", *Schriften Zur Sprache Und Literatur II içinde*, Editörler: Tahir Balci, Ali Osman Öztürk, Ergün Serindağ, London: İjopcec Publication, (2018): 361-375.
- Borchert, W. *Ama Fareler Uyurlar Geceleyin*, Çeviren: Kamuran Şipal. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2016.
- Bourdieu, P. *Pratik Nedenler/Eylem Kuramı Üzerine*, Çeviren: Hülya Uğur Tannöver. İstanbul: Hil Yayın, 2006.
- Craigh, C. *Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları" Ocak ve Zanaat – Pierre Bourdieu Derlemesi içinde*, Derleyenler: Güneç Çeğin, Emrah Göker vd. İstanbul: İletişim Yayınları, 2010.
- Erkurt, G. Ş. *Savaş Sonrası Alman Edebiyatı- Hermeneutik ve Alımlama Estetiği Odaklı Karşılaştırmalı Çözümlemeler*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2021.
- Erkurt, G. Ş. "Wolfgang Borchert'in "Mutfak Saati" ve "Ekmek" Adlı Öykülerinde Ortak Motifler Üzerinden Fedakâr Kadın ve Bencil Erkek Karakteri", *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Armağan Sayısı, 18, (2020): 281-290.
- Ersoy, E. G. ve Köşger, F. "Empati: Tanımı ve Önemi", *Osmangazi Tıp Dergisi*, Cilt:38, Sayı: 2, (2016): 9-17.
- Felski, R. *Edebiyat Ne İşe Yarar?*, Çeviren: Emine Ayhan. İstanbul: Metis Yayınları, 2010.
- Fichter, J. *Sosyoloji Nedir*, Çeviren: Nilgün Çelebi. Ankara: Anı Yayıncılık, 2016.
- Fusillo, M. *Edebiyatın Estetik*, Çeviren: Fisun Demir. Ankara: Dost Kitabevi, 2012.
- Gülseren, Ş. "Eşduyum (Empati): Tanımı ve Kullanımı Üzerine Bir Gözden Geçirme", *Türk Psikiyatri Dergisi*, Cilt: 12, Sayı: 2, (2001): 133-145.
- Hawes, J. *Kısa Almanya Tarihi*, Çeviren: Yavuz Alogan. İstanbul: Say Yayınları, 2019.
- Jung, C. G. *İnsan ve Sembolleri*, Çeviren: Hatice Mukaddes İlgün. İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık, 2016.
- Jung, C. G. *Analitik Psikoloji Sözlüğü*, Çeviren: Nur Nirven. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016.
- Koytak, E. "Tahakküme Hükmetmek: Bourdieu Sosyolojisinde Toplum ve Bilim İlişkisi", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, Cilt:3, Sayı: 25, (2012): 85-101.
- Nakiboğlu, M. "Wolfgang Borchert'in "Mutfak Saati" Adlı Kısa Öyküsüne Psikanalitik Bir Yaklaşım", *Border Crossing*, Cilt: 7, Sayı: 1, (2017): 122-134.
- Serrican, E. "Carl Gustav Jung'un Analitik Psikoloji Kuramındaki Arketip Kavramının Edebiyata Yansımaları", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, Cilt: 1, Sayı: 4 (2015): 1205-1215.
- Smith, P. ve Alexander R. *Kültürel Kurama Giriş*, Çeviren: Selime Güzelsarı-İbrahim Gündoğdu. Ankara: Dipnot Yayınları, 2016.
- Swartz, D. *Kültür ve İktidar – Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi*, Çeviren: Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2011.
- Tunalı, İ. *Estetik*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2002.
- Zengin, D. *Çağdaş Alman Edebiyatından Kısa Hikâyeler*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.